

ADATTÁR.

SZÉCHENYI ISTVÁN NÉGY LEVELE.

A legnagyobb magyarnak négy, tudomásunk szerint eddig kiadatlan levelét közöljük a hédervári levéltárból. Kettőt közülük barátjának, gr. Viczay Károly kamarásnak írt. Az első a Nemzeti Kaszinó alapításáról mond el részleteket; tudvalevő, hogy a levélben meghatározott időben, 1827. június 10.-én, valóban megtartották az alakuló-ülést, s azon gr. Viczay Károly meg is jelent. (Zichy A., *Széchenyi*. I. 1. 234. l.) Eladdig a részvényesek száma — nem, mint Széchenyi remélte 200-ra, csak — 175-re szaporodott. A két évvel később keltj másik, francia nyelvű levélben sérüléseiről olvasunk, amelyeket akkor szenvedett, mikor március 12.-én lováról leesett; Zichy Széchenyi-életrajza szerint (u. o. 232. l.) „baj nélkül” — e levele szerint bal válla eléggé megsérült, álmatlan éjtszakákon át magas lázzal kínlódott, s nappal is éles fájdalmi voltak. Már ekkor az Akadémia szervezési munkái foglalkoztatják: igen szépek a levélnek a nyelv fontosságáról szóló részletei. A másik két levél címzettje gr. Viczay Mihály, az iregi ménés tulajdonosa — az ismert műgyűjtő, a XVIII. század kulturális érzékű nagy mágnásainak egyike, Széchenyi Ferenc és Festetics György méltó kortársa. E német levelek Széchenyi lótenyésztési terveivel vannak kapcsolatban. A leveleken nincsen évszám, de iratásuk időpontját Széchenyi naplóiból pontosan meghatározhatjuk. Hozzá írt első levelében, november 16.-án 6 kancáról beszél, amelyeket a gróf neki átengedett, s ő Iregen fog kiválasztani. 1827. december 9.-én írja: „9-ten über Sio Fock, nach Ireg.“ 10.-én: „10-ten 6 Stuten bey Vitzay ausgesucht. Nicht viel Derbes gefunden,“ 12.-én már Pesten van, innen írja 16.-án „Michel“-nek (így emlegeti a grófot) a második levelet. Megható, hogy — talán Károllyal való barátsága miatt, talán hédervári tartózkodásai emlékéül is — a nagyérdemű öreg mágnást az első levélben apjának szólítja s fiúi szeretettel enyeleg vele.²

1. Gróf Viczay Károlynak.

Kedves Barátom!³

Bátorkodom ezennel rövideden tudtadra adni azt, a' mi a' Casino eránt, — mellynek felállítására te is olly szíves voltál, hogy egy Actiára magadat aláírtad — egész mai napig tétetett, és mit vólna szükséges ezen tárgyra nézve továbbá tenni.

¹ *Gr. Széchenyi István Naplója*. Szerk. Viszota Gyula III. k. 108. l.

² A dőlt betűkkel szedett helyeket Széchenyi leveleiben aláhúzta.

³ Széchenyi az alapítóknak maga írta meg a meghívó leveleket.

164 Actiára már vagyon aláírás, és lehet reményleni, hogy még 36 Actiákra Aláírók fognak találkozni, 's így a' 200 Actiák, melyeknek ebbéli száma azomban is a' Casino felállítására megállapított, el fognak kelni.

Mínt hogy azon üdö, melyben az Ország Gyűlésének vége lesz, már meg vagyon határozva, tehát a' pénz lassankint incassáltak.

Pesten, a' honnan én egynéhány napok előtt érkeztem meg ide, már fel vagyon véve egy lakás folyó 1827^{ki} Aprilis 24^{től} 828^{ki} Aprilis 24^{ig} 800 ftkért conv. pénzben. — A' legszükségesebb mobiliák, úgy az elkerülhetetlenül megkívántató házi eszközök meg vannak rendelve, mellyek 1200 ftknál conv. pénzben nem igen fognak többé kerülni. — Maga a' Casino május közepéig annyira el fog készülni, hogy abba akkor kiki bé mehet.

Mind ezek a' te betses hozzájárulásod nélkül történtek meg, én és több Barátim kéntelenítettünk magunk hatalmunkból munkálkodni, mert nem is vala lehető az Ország Gyűlés sok féle tárgyainak folyamatja miatt, gyakran öszvejönni, értekezni, és mind azon különböző Gondolatokat, 's Plánumokat, mellyek az efféle új Intézetek felállításánál kifejtödni szoktak, egy kívánságba, és egy akaratba egyesíteni.

Egy mulató-hely tehát, melyben minden pallérozottabb, Pesten lévő tartózkodása üdeje alatt, vagy ottan leendő általutazása alkalmatosságával magát kellemetesen mulathatja, felállított. — De sem azon mód eránt, mely szerint ennek fenntartatni kelletik, sem ennek gazdaságbéli, vagy más elrendelésére nézve semmi sints jövendőre nézve úgy megállapítva, hogy az változást ne szenvedhetne, — mind azt, a' mi eddig ezen tárgyra nézve történt, úgy kell tekinteni, mint provisorie tett rendelkezéseket, és mindenik Actionáriusnak természetesen szabadságában áll arról rendeltést tenni, hogy az ő ide adott pénze mely módon fordíttasson a' czélnak elérésére.

Kérlek azért bizodalmasan, ne terhelteless a' legközelebb reánk jövä Június elején Pesten személyesen megjelenni, hol az akkor tartandó Pálya-futtatások tekintete is betses jelenlétedet kívánatossá teszi.

Azon Actionáriusok, kik akkor Pesten jelen lesznek, mind azt a' mi a' Casinót érdeklí, magok elhatározhatják.

Azon Actionáriusok, a' kik akadályoztatnának a' most érdeklött üdöre Pesten személyesen megjelenni, természetesen a' többi jelen lévő Actionáriusok végzéseiseh fogják magokat alkalmaztatni.

Ki egyébbaránt betses szívességedben ajánlott, tisztelettel maradok

Te néked

Posonyban Aprilis 18^{kán} 1827.

szíves barátod

Gr. Széchenyi István.

2. Gróf Viczay Mihálynak.

Zinkendorf 16ten Novemb. [1827.]

Vielen vielen Dank für Ihre Güte, lieber, vortrefflicher Papa! Der *Ungar* hat das Nötige getreu überbracht. Gott gäbe dass solche *Ungarn* viele gäbe.

Meine Geschäfte haben mich bis jetzt hier gehalten, und werden mich noch länger hier fesseln, als ich es gedacht habe. Indessen werde ich im December meinen Besuch jeden Fall, in Ireg abstaten.

Ich betrachte die 6 Stuten, die Sie mir überlassen, einigermaßen so, — wie die Töchter des Sultans, die seine Concubinen ihm geben. — Ihnen können Sie daher, *ex lege naturae*, nicht so vielen reellen Werth haben, als mir: — und Sie selbst — denn ich hoffe, dass Sie noch manche Stunde Zinkendorf mit Ihrem lieben Gegenwart beehren werden — werden das grösste Vergnügen haben, wenn die Familie Ireg die Ufern des Neu-Siedler Sees zieren und beleben wird.

Gott gab dem Menschen, — ein gutes Lager, sicheres Obdach, Trüffel, Fasanen, blood horses, hübsche Mädchen und Weiber, wenn auch nicht zu haben, doch zu bewundern und zu lieben u. s. w. deshalb denke ich nicht, — wie sehr ich ein gebrochenes Herz übrigens ehre, dass der Trapist'il y a des exceptions en tout — gute Geschäfte machen wird. „Mais mon cher Ami — wird man ihm auf der anderen . . . Seite sagen — pourquoi n'avez vous pas joui, de tout ce que j'ai inventé pour adoucir vos jours? Avez vous cru me faire grand plaisir, en vous couchant sur la terre — en mangeant de la salade crue, en allant toujours à pied — en bas . . . . toujours pour faire parade? ect. ect.

Nicht wahr? Sie haben etwas Freundschaft für mich? Sie haben mich gerne. Würden Sie sich aber nicht ärgern, — wenn Sie selbst von mir sagen müssten, oder es von andern mit Recht sagen hörten: 'Der Kerl ist doch ein rechter Esel.

Consequenz: So wie Sie also, mit recht magyarischer Loyalität mir erlaubten 4 trüchtige und 2 junge Stuten aus Ihrem Gestüt zu wählen, ohne Bemerkungen, ohne restrictionen, und ohne Ausnahmen, — so werde ich, mit dankbarem Herzen, ohne weiters zugreifen, den Vorwurf, dessen der fromme Bewohner von La Trappe sich aussetzt, soll der gute Papa mir nicht machen — im Gegentheil Er soll sagen — und ich will meine Augen nicht aufsperrn — Schau der Kerl hat passable viel Gehirn im Kopf! — Und freut sich der Mensch nicht, wenn er etwas dergleichen von seinem Sohn sagen kann, — und nicht gezwungen wird das Gegentheil finden zu müssen, — Und wollen Sie mich dann nicht als Ihren Sohn betrachten? Was Sie mir daher geben, bleibt Ihnen so gut wie vorhin.

Zweite Consequenz: Ich nehme also, ausser Hengsten und Wallachen alles was ich nur auffinden kann — Und küsse im voraus die Hände!!! Ich wäre untröstlich, wenn Sie damals in Pest seyn würden, wenn ich nicht da bin. Wie froh wäre ich, wenn Sie einen Theil des Winters und Frühjahres in Pest zubringen wollten! Quel bien vous feriez!

Es ist alles auseinander. Sie würden ein Centrum machen — indem wir Sie alle auf Händen trügen.

Auf jeden Fall hoffe ich, dass Sie das Casino besuchen, M. Tarault einige Comfortwörter spenden, — die trainir Anstalt besichtigen, mir schreiben — und mich, und *meine Bestrebungen* — mit dem liebenden, nachsichtigem Herz beurtheilen werden — das Landsleute und edlere Menschen bindet — denn 'A tous les coeurs bien net que la patrie est chère!'

Genehmigen Sie, lieber Papa, die Versicherung meiner innigen Liebe und meiner unbegrenzten Hochachtung

St. Széchenyi.

3. Ugyanannak.

Pest 16. Decemb. [1827.]

Hochgeachteter Gönner und Wohlthäter! Vorgestern bin ich von Ireg — wo ich mich gegen zwey Tage aufhielt — hier angekommen. Ich hoffte Sie hier zu finden, um Ihnen meinen Dank mündlich, mit den brennendsten Ausdrücken, darzubringen. Leider fand ich Sie nicht — und so wollte ich wenigstens durch ein paar Worte meinen dankbar Gefühl indessen *stammeln*, bis ich das Glück haben werde, Sie irgendwo zu begegnen.

Ich habe mit dem allergrössten Pedantismus sämtliche Stuten durchgesehen — 4 trüchtige Stuten, 1, 3 Jähriges im Gestüte, und 1, 3 Jähriges aufgestelltes ausgesucht. Ich denke, dass ich nicht das Schlechteste nahm: mir wenigstens gefielen, die ich ausgewählt, am besten. Vous voyez, cher et aimable protecteur, que j'accepte loyalement ce qu'on m'offre avec de la franchise et de la bienveillance.

Sahländer, den ich mitnahm, um die Stuten nach Zinkendorf zu geleiten, wird all dort bereits angekommen seyn — und mein Gestüt eine Acquisition gemacht haben, die hol mich der Teufel, vom bedeutendsten Werth ist. Diess habe ich Ihnen zu danken — und nehme es rein als ein Geschenk.

Ich schliesse meinen Brief wegen Kürze der Zeit und meinen mannigfaltigen Geschäften: — hoffe Sie den Winter hier zu sehen und rufe mit meiner ganzen Seele

L'amitié est la déesse qui console les mortels
et la reconnaissance et sa soeur immortelle.

Széchenyi.

Die kleine Schrift die Sie mir wegen den 1400 fl, die mir Ungar überbrachte, gaben, zerriesz ich in Letzteren Gegenwart — und erkenne, sollte es notwendig seyn, „*dass ich Ihr Schuldner, und nicht Sie der Meinige sind.*“ Schreiben Sie mir doch eine Zeile.

4. Gr. Viczay Károlynak.

Cher et aimable Ami,

veuillez bien m'excuser de la négligence d'avoir laissé Vos deux Billets sans la moindre réponse, Feyerváry qui aura la bonté de se charger de la présente, Vous dira en détail, ce que je veux Vous dire en quelques mots.

Pensez seulement que je me suis laissé tomber de cheval — il y a aujourd'hui précisément quinze jours — et que je me suis fait une contusion si forte à l'épaule gauche, que j'ai en plusieurs jours une altération très forte — et que encore à présent je passe des nuits blanches — et souffre considérablement pendant le jour, tandis que je suis gêné dans tous mes mouvements. Ma santé est très affaiblie, et a été de tout tems assez délicate, et d'une extrême susceptibilité — de manière que toute la machine est, quasi décomposé, et en plusieurs pièces!

Prenez ce *triste récit* comme Apologie — de cette apparente nonchalance que je semble mettre dans l'attachement que je Vous porte, et les humbles services, que je Vous ai voués!

J'ai eu soin de l'Étalon Alezan, je tâcherai à le vendre — mais je ne puis Vous dire autre chose si non *que j'espère*, le cheval est bon ; d'une forte et élégante taille. Aussi trouvet-il une quantité d'amateurs, mais points d'acheteurs ce qui cependant est l'essentiel.

Nous sommes avec nos chevaux — *pour finité d'ayant* — comme les Mamans avec leurs filles — *pour feinte d'épouseurs*. « Tout le monde voudrait les avoir — et personne les épouser, ou payer.»

Il y a une dizaine de jours, que nous avons comenqué nos séances de l'Académie de la Langue hongroise, et nous avons presque fini déjà — cette besogne compliquée et tant soit peu ennuyente.

J'espère que cet institut aura des résultats satisfaisants, et qu'il contribuera vigoureusement à rétablir la Nationalité parmis nos Compatriotes, sans quoi — *d'après mes lumières et mon opinion* — tous nos efforts, tous les sacrifices que nous venions faire — n'aboutissent à rien !

Laissez la France imiter les Anglais plus et plus — jusqu'à ce que l'anglomanie prévaille en tout — et elle sera perdue, — comme elle commence à l'être effectivement.

L'Allemagne c'est montré, dans les dernières tems momentanément, dans tout l'éclat d'une nation saine et vigoureuse — car elle a resuscité les anciens Dieux des *vieux germains* !

La Roussie commence à être redoutable — et non pas, parce qu'elle est immense — ce qui est plus signe de tout faiblesse — non pas parce qu'elle compte un million de bayonettes — et deux milles bouches à feu — mais parcequ'elle est — *russe* !

Laissez perdre les Anglais leur idiom, et ils finiront d'exister.

Sapienti pauca !

J'espère Vous revoir bientôt. *N'oubliez pas que votre présence ici est d'un avantage absolument incalculable !*

J'avais le projet d'aller à Vienne pour quelques jours — mais je crois que je l'abandonnerai.

Si seulement Vous vous laissiez gagner de faire ateler et de Vous acheminer à plus vite pour cette cité !

Adieu, cher et bien estimé Ami ; après l'assurance de mon sincère respect et de se dévouement sans bornes que je Vous porte

26 mars 1828 Pest.

Széchenyi.

Közli: GÁLOS REZSŐ.

P. SZATHMÁRY KÁROLY NAPLÓJA.

(Második bef. közlemény.)

20-án született az «*Alföldi segély album*» eszméje, melynek előfizetési felhívását Kolozsvárra el is küldöttem. A délután Schlosser olvasásával telt el az indusokat illetőleg, assiria és Media szintén.

20—26. Megkezdettem Brandenburi Katalint s ma már (26-án) az első felvonást nagyjából bevégzem. Stein az «*Alf. Segély Album*», előfizetése felküldéséért 16 frtot vévén, Heckenastnak küldöttem. Leveleket irtam. Olvasmány Raumer értekezése Euripides felett.